

A *11-es huszárok háborús emlékalbuma.*

Reprint kiadás Jagadics Péter szerkesztette toldalékkal. (Az eredeti kiadás – kiadó megjelenése nélkül –: Szombathely 1920. 397 old.) Szülőföld Kiadó, Gencsapáti, 2017. 400 old.

Az 1906-tól Ferdinánd bolgár király nevét viselő 11-es huszárezred elődjét Mária Terézia székely határőr ezredként 1762-ben alapította, majd 1850-ben I. Ferenc József császár sorhuszár ezreddé szervezte át. Több állomáshelyt követően – a császári dragonyosokat felváltva – 1889-ben került Szombathelyre. Az ezred főként a galíciai, erdélyi és olasz frontokon harcolta végig az első világháborút. A 19-es kommünt követően – számos alakulattal együtt – felszámolták. Ezt követően adták ki a *háborús emlékalbumot*. Az ezred emlékét a Horthy-korszakban töretlenül ápolták a még élő ezredtársak, de a 2. világháborút követően szinte csak a laktanya és a „11-es huszár út” elnevezés emlékeztetett rájuk. A rendszerváltozás után lassacskán újraéledt a hagyományörzés szelleme, amelyből 2011 óta a Szombathelyi 11-es Huszár Hagyományörző Egyesület nőtte ki magát. Működésüket Szombathely Megyei Jogú Város vezetősége és képviselőtestülete is támogatja. „A kései utódok emlékezete a Nagy Háború centenáriumi évforduló harmadik évében” ekként vezetett oda, hogy sor kerülhetett a néhai emlékalbum újrányomására.

Az ismertetett kiadvány – ahogy neve is elárulja – *emlékalbum*. A könyv a hajdani ezredhívó trombitászo kottájával kezdődik, ami annakidején oly sokszor hangzott el, ám amit elnémitott a történelem. Hajdani kürtösei már nem élnek, s nincs is, akiket hívjon a trombita. Az ezredtulajdonosok és parancsnokok képein kívül az „album” tele van a katonaeletből és a háborúból származó képekkel, jelenetekkel, marcona tekintetű egyenruhásokat ábrázoló fényképekkel. A főispáni, továbbá a katolikus és evangélikus püspöki (kéziratos) ajánlások szavatolják a tartalom hitelességét. Olvashatók ezrednapló-részletek, az ezred történetére vonatkozó leírások, háborús élménybeszámolók, kalandok, különböző évekből származó hadrendi felállások, a hősök, kitüntetettek nevei és a felszámolás emlékei.

A kiadást értékesebbé teszi a 23 oldalas toldalék, amely az azóta eltelt eseményekről, rendezvényekről tanúskodik, új képeket közöl, egyúttal bizonyosságot tesz arról, hogy vannak olyan honfitársaink (vezetőink), akik számára a hagyományörzés, s kiemelten a múlt ezen darabjának megbecsülése időszerű, vagyis hogy a 11-es huszárok emléke ma is él. A toldalék érdekes színtöltja Fischer István írása, aki arról a hagyományörző édesapa-huszárra emlékezik, aki sajnos már fia születése előtt elhalálozott. A híres – akár sorsdöntőnek is nevezhető – limanowai csata egy érdekes részletének leírása a hátsó borítólapon olvasható. A kötetet Dr. Puskás Tivadar polgármester „zárszava” fejezi be, aki azonban ezzel nem szándékozik pontot tenni a huszár emlékek megőrzésére.

Az emlékalbum nem szokványos, hanem inkább *lapozó könyv*, amely felidézi a múltat, és tiszteletre kötelezi az olvasót. Nem regény, hanem egy igaz történet mozaiksora, amely sajnos szomorúsággal végződik. Az album bizonyos megközelítéssel a *holtak könyve*, hiszen a benne szereplők már rég meghaltak. Külön ki kell emelnem a nagy számban, név szerint felsorolt *hősi halottakat*, akik a hazáért adták életüket. Ma már azt kell mondanunk, hogy hiába. Mert a háborút elvesztettük, országunkat feldarabolták, így voltaképpen értelmetlenül haltak meg. Emléküket megkülönböztetett tisztelettel, hálával és köszönettel ápolni az utókor – kitüntetetten az olvasó – kötelessége.

Am ez a könyv egyúttal a *szenvedés és megpróbáltatások* könyve is, ami a háború szükségszerű velejárója. Némi öröm, sőt humor mellett a *büszkeség és öntudat* árad belőle. Sorait átjárja a *hazaszeretet*, az ezredhez való ragaszkodás, sőt egyfajta *lokalpatriotizmus*, hiszen a legénység túlnyomó többségét Vas és Zala megye adta. Ostffy Lajos főispán nem hiába írta: „a mi 11-es huszárezredünk”. Az emlékkönyv egyúttal *hadtörténeti dokumentum* is. Az ezrednapló krónikája, a tényszerű adatok ismerteretése, epizódok, a hadifogságból történő szökés, Pető Ernő hadisebészeti beszámolója, s a „búcsúzásról” szóló iratok az albumot korhűvé és hitelessé avatják.

Az album lapjai sok (fel nem száradt) könnyet rejtegetnek. Egyrészt a háború megpróbáltatásai és veszteségei okán, melyek a sebesülésekben, hősi halottakban, nélkülözésekben jelennek meg, más-

részt a háborút követő *felszámolás* miatt. Egy nagy múltra visszatekintő, sok dicső tettet magáénak tudó, összetartó, megokoltan büszke ezred számára nem lehet nagyobb bánat, mint önmaga feloszlatása, felszámolása. Ez a *nostalgia*, vagy ha tetszik, *bánat* sok helyen előbukkan.

Némi vigaszt jelent, hogy a mai korszerű hadviselésben gyakorlatilag a lovasságnak nincs már szerepe. Ám a huszárokat különösen sajnáljuk, hiszen ez a fegyvernem kifejezetten magyar eredetű. A Horthy-hadseregben – kis számban – még voltak huszárok. Nekik is – miként már az első világháború alatt – egyre többször le kellett szállniuk a lóról, hogy gyalog harcot vívjanak. A „K. und K.”, azaz császári és királyi ezred német vezénylési nyelvéből néhány kifejezés túlélte a közös hadsereget. Ilyen a masírozás, egrecírozás, maródiság, rajcsul, haptákba állás, szalutálás, trappolás, regiment, menáksi, berukkolás, a faszolás, és még sorolhatnám. Búcsúznunk kellett a huszár egyenruhától is, amely valamennyi huszárezrednél eltérő, és mégis hasonló volt. A legkülönbözőbb színek tették az egyes ezredeket megkülönböztethetővé, egyúttal felismerhetővé. A mai ember már nem ismeri a régi huszár kifejezéseket, mint pl. a csákó, dolmány, pruszli, mente, zsinórzat, karabély, kosaras kard, huszárszablya, tarsoly, kősöntyű, dolmány, sujtás, történytáska stb. Ennyivel is szegényebbé válik a nyelvünk. Ám a huszársággal kimúlt az ún. „lovasszellem” is. Ezen azt értették, hogy a lovas katonának első a lova. Az állat ui. nem érti meg a nehézségeket, tehát a huszároknak el kellett kerülniük minden ártalmat, övni, szeretni és ápolniuk kellett társukat, s ha úgy adódott, előbb kellett etetni, itatni a lovakat, mint a katonákat, akik megértették, ha a hadiállapot miatt valamiben hiányt, késedelmet szenvedtek. Egyúttal a lóval kapcsolatos szavaktól is búcsúzunk. Ilyenek a kantár, szár, gyeplő, zabla, kötőfék, vagy a ló szügye, csánkja, csüdje, marja, üstöke, püttye, farkrúpája, pata-pártája, csótárja, vékonya, vagy hogy mit takar a hóka, a pej, vagy éppen az almásderes kifejezés. Sokan talán azt sem tudják, mit jelent a kanca, a mén vagy csödör, a fedezés, abrakolás, vagy hogy a ló sárlík, vagy kólikás. Vele együtt a tartozékok, mint pl. kengyel, a heveder, a nyeregtaó, nyeregkapa, szügyelő, sabrak, farmatring, kamásli vagy fuszekli sem ismert, legalábbis a többség számára ezek már nem konkrét valósághoz köthető fogalmak. A huszárokkal együtt persze a huszár nóták is elfelejtődtek: „Nincsen a császárnak, olyan katonája ...”, vagy „Ferenc Jóska táborában két szál majoránna...”

E sorok írója az emlékalbum könyvbemutatóján szólalt fel. Főként mint a huszár hagyományokhoz kötődő volt lovas tüzér és huszár leszármazott. Apám kezdetben aktív 11-es huszártiszt, nagybátyám és nagyapám, de édesanyám második férje – Széll József – ugyancsak 11-es huszár volt, valamennyien harctéri szolgálattal. Miklós bátyámat külön csodáltam, mert ő 1917-ben jelentkezett önként katonának. Akkor, amikor már lecsendesedett a kezdeti lelkesülés, s amikor már érezték a háború gyilkos voltát, boldog Károly király pedig már javában kereste a béke felé vezető utat. Mai szemmel szinte érthetetlen ez az önfeláldozás. Az olasz fronton a háború végének előestjén szerzett nagyvezüst vitézségi érmet, ami révén őt a háború után vitézzé avatták. Végül meg kell említenem Amerikában élő ikertestvéremet, aki a szinte biztosan elveszni látszó háború idején – érettségije után, 1944-ben – ugyancsak önként jelentkezett katonának, mégpedig huszárnak. Huszárként vett részt már Németországban a háború végi harcokban, hogy aztán amerikai, majd francia hadifogságba essen. A családi huszár (lovas) tradíciók tehát egy nemzedékkel később is folytatódtak.

A 11-es huszárok egész emlékalbumba képletesen egy *nagy búcsúzás*. Búcsúzás a huszárságtól, az ezredtől, a lótól, a világháborútól, az Osztrák–Magyar Monarchiától és sajnos az ezeréves Magyarországtól is. Majdnem egy évszázados, figyelemre méltó kordokumentum és mementó mind a veteránok, mind pedig a leszármazott nemzedékek számára.

Széll Kálmán

Székely János: A HIT kapuja. Meghívás a kapun belüli belépésre. Szent István Társ., Budapest, 2016. 184 old.

Az Erdő Péter bíboros előszavával kezdődő könyv nem mindennapos olvasmány. Egyrészt mert megyés főpásztorunk írta, másrészt mert korunk talán egyik legfontosabb kérdésébe nyújt betekintést, mégpedig nem – a gyermekkoriomban még szokásos – „ájtatos”, ám gyakran életidegen vallási „zsargonban”, hanem egy szokatlanul személyes, ám mégis

tárgyilagos, időszerű, gyakorlati megközelítésben. A mai ember megretten a hosszú könyvtől, mert nem szeret olvasni, de ez a könyv rövid, tömör, ugyanakkor a lényegét mégis felölelő olvasmány. Ha valaki csak fellapozza és belenéz ebbe a kis formátumú kezes, izléses kivitelű könyvbe, a kiemelt címek, kérdések nyomban kíváncsivá teszik, amelyek által mintegy bemutatkozik a szerző. Egész munkájában kapcsolatban áll az olvasóval, akivel személyes véleményét, gondolatvilágát mintegy megosztja, együtt-gondolkodásra ösztönzi.

Mindnyájan tudjuk, érezzük, hogy korunkban a hit – főleg a jóléti Nyugaton – meginogni látszik, ezért a könyv a korszellemiségre törekvő istentelenség, szabadosság, relativizmus „barátságatlan” légkörében, mintegy ellenszélben íródott, melyben az erőszakosság, erkölcsstelenség és a jólét nélkülözhetővé, időszerűtlenné akarja tenni a hitet. Ebben az irányt tévesztett világban világító torony ez a könyv, amely utat mutat. Mert – akarva, nem akarva – életünkben egyszer szembe kerülünk a kérdéssel: *hiszünk-e Istenben*, a természetfeletti világban? A kérdés becsléset megválaszolásához csak egy kis nyitottságra és jó szándékra van szükség. Kopogtatnunk kell a „hit kapuján”, ami minden kereső ember számára feltár egy csodálatos világot. Minél mélyebbre hatolunk ebbe a misztikus és vég nélküli birodalomba, annál jobban töltkezünk SZERETETtel, s egyre nagyobb lesz számunkra a VILÁGOS-SÁG.

A könyv mondanivalója szokatlanul érdekes, időszerű, érvelése meggyőző, szövege olvasmányos, magyaros. Egyszerre hithirdető és hitvédő (apologetikus). Mai világunkban mindkettőre nagy szükség van. Didaktikai erőssége szerkezetessége. Fő fejezeteket tárgyal, amelyeket alcímekre bont a mondanivaló. A szerkezetességet tovább mélyíti a címek színezett volta, egyes kiemelt szövegrészek színes háttére, és a nem hivalkodó, gondosan megválogatott – részben archaikus – kifejező színes képek. A szöveget változatossá, líraivá teszik az érzelmekre ható költemények és versrészletek, melyek kiegészítik, alátámasztják a mondanivalót. Hatnak és öltöztetnek. Mindezek folytán a könyv egyaránt megérinti az értelmet és érzelmeket. Külön ki kell emelni a margón színesen megjelölt esetelbeszéléseket, amelyek helyenként személyes jellegűek, meggyőzőek, gyakran meghatóak, de életszerűségük folytán nevezhetnénk őket akár a XXI. század példabeszédeinek is. A könyv filozófiai fejtegetései nem követhetetlenek, az átlagos olvasó, sőt a tizenévesek számára is befogadhatóak. Állításait ellenőrizhető adatokkal, lábjegyzeti utalásokkal hitelesíti, vagyis a tudományos igényességnek is eleget tesz.

Természetesen nem lehet a könyvet „falni”, mint valami regényt, aminek a végére vagyunk kíváncsiak. Egy-egy témát alaposan végig kell gondolni, „meg kell rágni”, ami egyfajta kontemplációra ösztönöz, együttgondolkodásra készít. Nem csak kijelentő módban, hanem gyakran kérdezve nyújt útmutatást. Mert a hit ismerete és védelme rengeteg kérdést vet fel, meggyőződésünk lényegében e kérdésekre adott válaszok szövedéke. A hit nem csupán a hitelmélet és gyakorlat ismerete, hanem az Isten iránti feltétlen bizalomra és szeretetre épülő *megélés* élménye. A könyv érvelése szerény, „csendes”, meggyőző. Egyfajta *szemléletet* sugall. Létfontosságú kérdésekkel szembesít, amelyeket általában elfődik a mai rohanó élet mindennapos gondjai, és ez sajnos gyakran egyfajta felszínességet eredményez életünkben. Ha ezek fölé tudunk emelkedni, megváltozik életszemléletünk. A magasban csökken a földhöz vonzó evilági gravitáció, s erősödik a feljebb emelő szívó hatás.

A Bibliára vonatkozó gondolatok eligazítóak. Jézus számára az ember kezdettől közösségi lény volt. Erre épül az Egyház társadalmi, gazdasági tanítása, mégpedig az erkölcsön alapuló közjó, igazságosság, s a korlátozott magántulajdon célul tűzése. Jézus egész munkássága révén e közösség számára alapította meg az Egyházat, aminek alapja a Biblia. A Bibliát az Egyház szülte, s nem a Biblia az Egyházat.

A könyv érinti az egyes világvallásokat, azokat tárgyilagosan – belőlük akár példát merítve – értékeli, egyúttal a kereszténység mérlegére helyezi. Nem kerüli el az ún. kényes kérdéseket. Bátran és meggyőzően szembeszáll a megszokott ellenérvekkel, tévhitekkel, aggályokkal, ezekre kielégítő magyarázatot vagy cáfolatot nyújt. Egyebek mellett – tárgyilagos, ökumenikus megközelítéssel – ismerteti a reformációt, szentségeket, keresztény erkölcsöt, evolúciót, házasságot, szerelmet, homoszexualitást, papi nőtlenséget stb. Érinti az ún. hittitkokat, amiket – magyarázhatóságuk határáig – racionálisan is megvilágít. Meggyőzően szembeszáll a nagyon divatos „Jézus igen, egyház nem” elvvel. Az Egyházat ért történelmi és jelen vádakkal, az egyház bűneivel (inkvizíció, keresztes hadjárat, boszorkánypercek, papok bűnei stb.) bátran szembenéz. Az Egyházban is voltak (és vannak) gyarló

emberek. E bűnöknek nem mentsége, hogy a világiak által elkövetett bűnök, továbbá a múlt század háborúi és népiábrándjai sokszorta több áldozatot követeltek. A könyv végül az örök élet reményességét ébreszti, erősíti, ami a kereszténység (s benne az egyes ember) végső beteljesüléséhez vezet.

Az összefoglaló tanulmányt minden korosztály haszonnal forgathatja. A HIT KAPUJA mindenki előtt nyomban kitárul, mihelyt kopogtatunk rajta. Bátran és bizalommal *kopogtassunk*, s megnyílik a hit csodálatos birodalma, amely Jézus feltámadása nyomán azt ígéri, hogy a halál kapuja egyúttal az örök élet ajtaja. Ugyanakkor vegyük észre, hogy saját *életünk kapuján is folyamatosan zörget az Isten*, aki bebocsátást kér, mert szeret minket. Nyissuk ki szívünk kapuját, bizalommal és szeretettel fogadjuk Őt.

Széll Kálmán

Puli Horváth, Ferenc: *Farben und Formenkultur der Ungarischen Zigeuner*. 2016. Magánkiadás. (Hely megjelölése nélkül.) 271 old.

A kötet – mint az belső alcíméből kiderül – valójában szerkesztett és bővített változata a szerző disszertációjának: „Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Lehrkanzel für Kultur und Geistesgeschichte bei o. Univ. Prof. Dr. Manfred Wagner an der Universität für angewandte Kunst Wien.”

A *Kisalföldi művészeti lexikon* adatai szerint: „Puli-Horváth Ferenc festő 1935-ben született Győrben... Győrött járt középiskolába, a Textilipari technikumban érettségizett 1954-ben. 1956-ban külföldre távozott. A bécsi Iparművészeti Főiskolán textiltervezést tanult (1956–60), majd megszerezte a tervező mesterfokozatot. Tanulmányait Rockefeller-ösztöndíjjal New Yorkban folytatta a Brooklyn Museum Art Schoolban. New Yorkban 1965-ig textiltervezéssel foglalkozott, majd Dél-Carolina-ban stylist a Lyman Löwenstein cégnél. 1973-ban visszatért Bécsbe, és 1976-ban megszerezte a rajztanári diplomát is. 1994-ig Mattersburgban a gimnáziumban tanított. 1958 óta vesz részt kiállításokon. Első önálló tárlatát 1965-ben rendezték a New York-i Rockefeller centerben... 1966-ban jött először haza, akkor Győr, Móvár, Sopron jellegzetes részleteit rajzolta, a grafikákból 1986-ban Mosonmagyaróváron rendeztek kiállítást. Ikon képeivel Vas megyében (Sárváron, Kőszegen, Répcelakon) is bemutatkozott. Szombathelyen akvarelljeit állította ki (1997). 1998-ban a bécsi egyetemen *summa cum laude* doktorrá avatták. Disszertációja: *A magyar cigányok szín- és formakultúrája*.” (SALAMON Nándor: *Kisalföldi művészeti lexikon*. 285–286. Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó. 2012. 285–286.) Hozzáteszszük, hogy legutóbb 2016-ban nyílt reprezentatív ikonkiállítása Ausztriában, Kismartonban (Eisenstadt) a Galerie Haus der Begegnung-ban.

A könyv voltaképpen mintegy három évtizedes kutatómunka eredménye. A szerző korai érdeklődésének indítéka egyfajta rácsodálkozás volt a cigányság kultúrájára, melyet a történeti ismeretek és a legendák áttekintése és összevetése követett. Mindezen tudásanyag egyrészt a szociális helyzet és a politikai jogok alakulásfolyamatába ágyazottan, másrészt a tradíció és a szokások, valamint a jelenkori művészi törekvések összevetésében került a disszertációba, illetve e kötetbe.

A rajztanári diplomával rendelkező, textilminta-tervezéssel és -nyomatással foglalkozó, valamint önálló képzőművészként alkotó szerző, érhetően főként a cigány emberek mindennapjaiban és a cigány (naiv) művészek alkotásaiban megfigyelhető szín- és formavilágra koncentrált. Arra a felismerésre jutott, hogy a Magyarországon élő cigányság kultúrája a fentiek tekintetében sok, eddig alig ismert információt rejt, és olyan szempontokat érvényesít, amelyeket még nem ismerünk megfelelő mértékben.

A kutatás megtervezése alapos és körültekintő szakirodalmi tájékozódást követően, majd konzulensek bevonásával érlelődött ki. Az évekig tartó kutatómunka kérdőívek lekérdezésével, interjúkkal, valamint egyéni és közös alkotó munkával, különböző akció-tevékenységek révén eredményezte azt az ismeretanyagot, melynek elemzésére a szerző – a szakirodalomban szinte egyedülállóan – vállalkozott.

A felmérés 2500 személyre terjedt ki, 2000 cigány és 500 nem cigány résztvevővel. A legfiata-

labb véleményt nyilvánító 11 éves, a legidősebb 90 éves volt. A kérdőívet mindenki névtelenül töltötte ki, de lehetőség volt a név feltüntetésére is.

A mintavételhez történő kiválasztás életkor, nem, iskolai végzettség és lakóhely szerint történt. A kitöltött kérdőívek összehasonlítása a következő csoportok válaszainak összevetésén alapult: 1/ 12–19 éves iskolás fiúk és lányok; cigány és vegyes osztályok, cigány és nem cigány osztályok; 2/ az ország különböző régióiban élő cigányok; 3/ tanult és írástudatlan cigányok, értelmiségi cigányok és nem cigányok; 4/ szabadságuktól megfosztott cigányok és nem cigányok.

A terepmunka főként az ország olyan területeire, településeire terjedt ki elsősorban, ahol a cigány népesség jelentős, mint például Borsod–Abaúj–Zemplén és Szabolcs–Szatmár–Bereg megye, illetve a Dunántúlon Baranya megye, de a Vas megyével szomszédos Győr–Moson–Sopron megye és természetesen Budapest is bekerült a kutatott térségbe.

A vizsgálódás egyik különössége: annak föltárása, hogy a színek és a formák gazdagsága és változatossága milyen hatást gyakorol a többnyire a társadalom peremén, szegénységben, ám szinte korlátlan szabadságban élő, és ennek mintegy ellenpontjaként a társadalommal szembe került és fog-ságban élő cigány népességre. A szerző külön vizsgálta, hogy az egyének milyen módon reagálnak a szintelen formákra és ugyanazon formák színnel töltött változataira.

A könyv jól tagolt és áttekinthető tartalomjegyzéke, az egyes fejezetek címe, valamint az értelmezést segítő: 231 tételből álló (színes és fekete-fehér fotókat, ábrákat, kérdőív-részleteket, értelmező grafikonokat tartalmazó) illusztráció, gyors és könnyű tájékozódásra ad lehetőséget az olvasónak.

Itt kis kitérőt kell tennem: recenzióként megemlítem, hogy Puli-Horváth Ferencet egy bécsi tanára – Gloria Withalm – révén ismertem meg, és sokoldalú munkásságát máig követem. A cigányság szín- és formavilágával kapcsolatos kutatásait megismerve fontosnak tartottam, hogy a magyar tudományosság is mielőbb tudomást szerezzen róla. Ennek eredményeként került ajánlásom alapján publikálásra a Magyar Néprajzi Társaság cigány tanulmányokat tartalmazó periodikájába Puli-Horváth Ferenc: *A magyarországi cigányság szín- és formakultúrája*. című tanulmánya, mely 142 értelmező grafikont és 10 tábla fekete-fehér, illetve színes mintát is közöl. Lásd BÓDI Zsuzsanna (szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok 7*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1998. 33–120. (Megjegyzem, hogy erre a tényre a most ismertetett kötetben – sajnálatosan – nincs utalás, de a világhálón elérhető: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi_tanulmanyok_1998/pages/004a_A_magyarorszag_i.htm)

A most – magánkiadásban – német nyelven teljes terjedelmében (jegyzetekkel, hivatkozásokkal, irodalomjegyzékkel, rövid angol nyelvű összefoglalóval), könyv alakban megjelent disszertáció föltehetően nehezen jut el az érdeklődőkhöz. Ezért is érezzük fontosnak, hogy a *Vasi Szemle* olvasói tudjanak a kötet megjelenéséről. (Egy példány a szerző ajándékaként a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban is megtalálható.)

Egyetértően idézzük a könyv hátsó borítóján olvasható summázott értékeléseket, miszerint: „Ferenc Horváth hat eine zweifello nicht nur originelle Arbeit sondern auch eine in dieser Methodik bahnbrechende geschrieben.” Univ. Prof. Manfred Wagner, illetve: „Diese kunstethnographische Abhandlung aus der Sicht der betroffenen Roma bietet neue Erkenntnisse und eröffnet Einsichten, die sowohl für den Ethnologen als auch für den Kunsthistoriker von Wichtigkeit sind. Die Erkenntnisse sind nicht nur für den raum Ungarn von Relevanz, sondern können auf alle Siedlungsgebiete der Roma und Sinti angewendet werden.” Univ. Prof. Karl K. Wernhart.

Összegzésként: a könyv a magyarországi cigányok kultúrájának kutatásában, vizsgálatában, egy sajátos aspektusból történő megfigyelésen és elemzésen alapuló földolgozásként egyedi az ismert hazai, de a nemzetközi szakirodalomban is.

Gráfik Imre

Vehrer Adél: *1956 a sokorópátkai szájhagyományban.* Győr, Bodnár Stúdió Kft. 2017. 138 old. Fekete-fehér fényképek (32 db) és dokumentum (26 db) illusztrációk.

Magyarország XX. századi történetének – a világra – talán legnagyobb hatású eseménye az 1956-os forradalom és szabadságharc volt. Hat évtized eltével is nagyon sok még a föltárnivaló, az elemzésre váró részlet, mely értelemszerűen a történelemtudomány feladata, kötelezettsége. Kutatóintézet, kutatói társulások, kutatási projektek jöttek létre, melyek feladatuknak tekintik az események hiteles, s lehetőleg dokumentumokkal alátámasztott fölidézését, mind a szaktudomány, mind a történelem iránt érdeklődő laikusok számára. Kiadványok sora jelent már meg, ám még nem állíthatjuk, hogy mindent tudunk, s főként nem, hogy a fővároson és a nagyvárosokon kívül történekről megbízható ismeretünk lenne. Ezért fontos vállalkozás egy dunántúli, a Vas megyével szomszédos Győr–Moson–Sopron megyei falu 1956-os eseményeinek földolgozása, melyre indokoltnak tartjuk a *Vasi Szemle* olvasóinak figyelmét is fölhívni.

Az utóbbi évtizedekben, különösen 1990 óta a történelemtudományon kívül több más tudományterület, például: helytörténeti, szociológiai, levéltári, néprajzi kutatások és földolgozások gyarapították ismereteinket, s nem feledkezhetünk meg azokról a szépirodalmi alkotásokról, filmekről sem, amelyek – ha olykor áttételesen is, de – mind több, eddig ismeretlen tény, történéseket hoztak napvilágra 1956-ról.

Ebbe a folyamatba illeszkedik, és ezért is érdemel kiemelt figyelmet Vehrer Adél néprajzkutató új könyve, mely – dicsérendően – a magyar nyelvű kiadással egyidejűleg, egy az egyben, tükörfordításban, angol nyelven is megjelent (VEHRER, Adél: *1956 in the oral tradition in Sokorópátka.* Győr, Bodnár Stúdió Kft. 2017. 140 p. – a magyar kiadással azonos illusztrációkkal).

A szerző – akinek neve nem ismeretlen a magyar néprajztudomány művelői körében – jelen könyvével egyrészt illeszkedik a hazai néprajztudomány és kulturális antropológia orális hagyományokra alapozó kutatásai és publikációi, másrészt a közelmúlt, illetve a jelenkor néprajzi és antropológiai módszerekkel történő vizsgálatának sorába.

A helyszín, a tárgykör és a módszer megválasztása szubjektív és objektív okokra vezethető vissza, és szerencsésnek tekinthető. A szerző sokorópátkai születésű, ami föltehetően hozzásegítette ahhoz, hogy az emlékeiket fölidéző falusiak nyíltan és őszintén vallják meg az átélt eseményeket, és hitelt érdemlően idézzék föl emlékeiket.

Ahogy a *Bevezetőben* olvashatjuk: „Történetünk 1956. október végén, november elején kezdődik egy sokoróaljai, ezerszáz lelkes településen: az események véletlenszerűen kapcsolódnak össze a forradalom győri történéseivel, emellett olyan személyes motívumok is árnyalják a képet, melyek a pátkaiak helyzetére, történetére vezethetők vissza. Sajátosan zárt világ ez, ahol mindenki mindenkit ismer, népi társadalom, ahol a cselekedetek szükségképpen és törvényszerűen ellenőrizhetők. Mégis oly keveset tudunk a magyar falvakban zajló '56-os eseményekről.” (5. old.)

Ebben nyújt segítséget a tudományos alaposággal kutatott: szerény, főként helyi vonatkozású irodalommal, levéltári források fölhasználásával és személyes visszaemlékezések lejegyzése révén megírt könyvével a szerző. Egyetértően idézhetjük a kötet hátsó borítóján olvasható, mintegy ajánló szöveget: „A munka értékét növeli a sokorópátkai egyéni sorsok mögött húzódó általános üzenet is. 1956-ban a magyar települések százaiban hasonló összefogás, kitartás és remény éltette a közösségeket, majd hasonló drámák, veszteségek évtizedei követték az érintett családok történetét. Mindazoknak ajánljuk e könyvet, akik érdeklődnek a még feltáratlan, rejtélyes történelmi események iránt, akik többet szeretnének tudni a XX. századról, és akik minderről könnyed, olvasmányos formában szeretnének új ismereteket szerezni.”

S a kutatásban és az írásban bármennyire is előnyt jelenthetett a szerző helyi kötődése, az *Epilógusban* megfogalmazott tapasztalatai elgondolkodtatóak: „... az 1956-ot követő egyéni tragédiák és megpróbáltatások a lelkek, sorsok, közösségek emlékezetének legmélyére rajzolták az események szenvedéstörténetét, míg az 1990-es éveket követő átalakulások globális vonulatai mintha nem hagytak

volna olyan mély nyomot a személyes történelem, vagy történelmek emlékezetében. Az 1956-os történet sokorópátkai felidézőinek emlékei, véleménye mögött rejtetten, vagy akár nyíltan még ma is ott húzódik a mélyen bevésődött *félelem*. E könyv szerzőjének ezzel kapcsolatos dilemmáját jelzik a monogrammal idézett nevek, az adott esetben megváltoztatott helyszínek óvatossága, a mesélők szavaiból pedig még ma is érezzük a szinte romantikus hazaszeretet szülte ragaszkodás mellett, az élet számos területén megnyilvánuló, látható visszahúzódást. Van, aki a falujából sem mozdul ki többé, és van, aki a nehézségek, hátrányok ellenére marad egykori munkahelyén. Vannak nehezen megszólítható érintettek, és vannak hozzátartozók, leszármazottak, akik teljesen elzárkóznak, sőt tagadnak ma is, családjuk hőseit e könyv végi fényképalbum nem tudja megörökíteni. És vannak, akik úgy távoztak közülünk, hogy még gyermekeiket sem avatták be a történesek részleteibe. A közöttünk élők szavai mögött még ma is 'hallható' sokszor a féltés, gyermekeik, unokáik óvása a rettegett, *tovább-mesélhetetlen* világtól. Így az emlékek, igaztörténetek hagyományozása sok esetben megreked a leszármazottak generációjánál." (118–119. old.)

Vehrer Adél kötete figyelmet érdemlő hozzájárulás az 1956-os forradalom és szabadságharc történetének, eseményeinek mind igazabb megismeréséhez, s bár a példányszámot nem tudjuk, de a könyvterjesztés hazai gyengélkedése ellenére, remélhetően eljut az érdeklődők kezébe. **Gráfik Imre**

Németh Mihály: *Bajor-magyar tarkabarka*.

Magánkiadás. Sárvári Nyomda, Sárvár, 2017. 93 old.

A Bajor-magyar tarkabarka már a negyedik könyve Németh Mihály szobrásznak a *Medius Mundus*, *Sárvártól Sárvárig*, *Magannak dűnnyögök* című kötetek után. Talán a *Magannak dűnnyögök* című áll leginkább közel hozzá. Lehet, hogy van némi átfevés is az újabb kötetel.

Előjáróban néhány szót a bajorokról, mivel a könyv főtémája a szerző velük való kapcsolatáról szól. Tudjuk, hogy a modenai Habsburg–Este családtól került a vár és a hozzá tartozó birtok a Wittelsbachokhoz. Mégpedig úgy, hogy Ludwig Leopold Joseph Maria Alois (1845–1921) bajor királyi herceg 1868-ban feleségül vette Mária Terézia Dorottya Habsburg-estei hercegnőt (1849–1919). A sárvári birtok V. Ferenc egykori modenai herceg, a gyám halála után került a birtokukba 1875-ben. Ludwig, magyarul Lajos herceg később, 1913–1918-ig bajor király volt. Sárváron halt meg 1921-ben, de Münchenben a Frauenkirchében, a székesegyházban temették el.

III. Lajos sárvári birtokát harmadik fiára, Ferenc királyi hercegre hagyta (1875–1957). Felesége Isabella Antoine Eleonora Natalie von Croÿ (1890–1982). Gyermekeik: Lajos, Mária Erzsébet, Adelgunde, Eleonóra, Dorottya, Rasso. Általában a nyarat töltötték Sárváron. 1945. február 20-án hagyták el véglegesen Sárvárt és Magyarországot.

A rövid kis könyv egy előhangra, előszavakra, 71 fejezetre, 5 levélrészletre, utószóra tagolódik, melyet 21 fotó és Rasso herceg első levele kísér.

A rövid kis irodalmi alkotások, emlékképek, életképek igazából naplójegyzetek, ahogy írója is nevezi őket. Néhány írástól eltekintve az 1930–40-es éveket, a korabeli Sárvárt, a vár mindennapjait, s a szerző ifjúkorát jelenítik meg. Nyelvezete egyszerű. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy Németh Mihály a *Magannak dűnnyögök* című kötetének 9. oldalán a következőket írja: „*A debreceni őrás, Medgyessy jól látta, hogy egy szép tőmondatban sokkal több erő van, mint egy cikornyás bővítettben. Soha egy percig sem kételkedtem abban, hogy ezen az úton messzebbre jutok.*” Természetesen ez a szobrászatra vonatkozó állítás ugyanúgy vonatkozik Németh Mihály írásaira is. Egyes szám első személyben, nem időrendben meséli el a történeteket. Néhol él a táj adta nyelvi kifejezésekkel, s kis történetei közül nem egy metaforikus jelentéssel is bír.

Nagyobb részük a bajor hercegi családhoz fűződő viszonyát mutatja be, elsősorban Lollein hercegnőhöz (Eleonóra Prinzessin von Bayern 1918–2009) és Rasso herceghez való kapcsolatát. (Wittelsbach Rasso Maximilian Ruprecht 1926–2011). Így némiképp betekintést nyerhetünk a várbéli

életbe, a bajorok mindennapjaiba; megismerhetjük viszonyulásukat a városhoz, a hétköznapi embe-
rekhez. Képet kaphatunk humánus gondolkodásukról, természet- és állatszeretetükről, művészetekhez
való vonzódásukról. Az utóbbira kitűnő példa a Szent László-templom betlehemje, amit a főherceg-
asszony formázott, vagy említhetném a Nádasdy múzeum hercegisasszonyok által festett tányérait.

Néhány barát, ismerős, rokon, az uradalom tisztviselői is megjelennek a könyvben. A szerző
édesanyja, a várban dolgozó édesapja, nővérei, Byschl Ottó, a ménes teljhatalmú vezetője, Büchlein
úr, a herceg bizalmi inasa, Móroc Pista bácsi, az első kocsis, Lőrincz bácsi a főkertész, Mester Laci,
a főlovász fia, Viki bácsi, az éjjeliőr. Természetesen a humor is fontos szerepet játszik, amihez a ba-
rátok, Rác Károly és Szűcs Károly adják az alaphangot ragyogó kis történetekben (*Vajas-lekváros
kenyér és a hercegasszonynak adott kézcsók*). Kivételként, néhány naplójegyzet a budapesti éveket, a
szombathelyi MÁV-járműjavítót, Bubu-Tarzan tragédiáját, a sárvári vagabundok történeteit idézi fel.

Néhány szó a levelekről. A Rasso hercegtől és Lollein hercegnőtől kapott levelek nem pusztán
emlékek, de történeti dokumentumok is. A leveleket Dr. Fendrik István professzor úr fordította le. A
kezdetben magázódó viszony átvált tegeződésbe, ahogy annak idején érintkeztek egymással. A meg-
szólítás bensőséges: *Misa*. Szép kis vallomások; több évtized múltán is mutatja a Sárvárhoz fűződő
viszonyukat, ragaszkodásukat a városhoz és Magyarországhoz.

Még egy gondolat. „Ut pictura poesis”, azaz „Úgy van a verssel, akárcsak a képpel” –mondta
jó kétezer évvel ezelőtt Horatius. (Bár Plutarkhosz szerint keoszi Szimonidésznek tulajdonítható, hogy
„a költészet beszélő kép, míg a festészet néma költészet.”) A fenti gondolat elsősorban a festészet és
költészet (irodalom) összefüggéseire utal. De ennél többről van szó, a verbális és vizuális viszonya,
azaz a szavak és képek rokonságára vonatkozó gondolkodás nemcsak ezekre a műfajokra korlátozódik
(<http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/zemplenyi/Utpict-Zempl02.htm#Topofpage>) (Szönyi
György Endre: UT PICTURA POESIS Rövid poétikatörténeti vázlat - Zemplényi Ferencnek ajánlva).
Németh Mihály esetében a szobrászat mellett az írás is fontos. Gondoljunk rajzos verseire, melyeken
a szó és a kép szorosan összekapcsolódik (pl.: *Friss kenyérral, Tavasz*). Nem véletlen, hogy a köny-
vében nem egy, szavakkal megformázott kis történet később megvalósult plasztikában, reliefben, mint
pl. *A bástya legyőzése, A kalap és Ahol a veréb berepült*.

Nem egyedi és szokatlan, hogy képzőművész írásművet is alkot, de Németh Mihály elsősorban
kiváló szobrász. Rövid kis írásokból álló naplójegyzetei viszont közvetlenebb betekintést nyújtanak
egy idős szobrász gondolataiba, sőt lelkébe is.

Dabóczy Dénes